

ביותר וערבים לחכו – יבואו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (וכמו שכתב בהקדמת ה'אגלי טל'). ועל דרך זו פרש הרד"ק רש"ש מאמשינוב זצ"ל ('אמרות טהורות ח"ג עמ' סא) את הכתוב (בתהלים קיט,טז): **בחקתיך אשתעשע – לא אשכח דבריך**; השעשוע והשמחה בלימוד, סגולה לזכרון. וכן כל לימוד בהתפעלות, וכדכתיב לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייאתני; פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי (ע' דרשות בית ישי ג).

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם, וכסיל אדם יבלענו (משלי כא).
 אוצר נחמד ושמן בנוה חכם – כל הדברי-תורה הם אוצר נחמד ושמן למי שירצה להטות אזניו ולהתחכם בהם. וכסיל אדם – מי שמצפה לדברי תורה ומבין ערכו כי במקום הזה הוא כסיל והוא נצרך מאד לישועה מד"ת, כאשר ישמע דברי תורה השייכים לו – יבלעם בכל אבריו בעומק. וזה דאיתא בגמרא שאמר ר' זירא 'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, המתעטש בתפלתו...' – כי ר' זירא היה מתעטש ומאד נתפחד בשעה ששמע שסימן רע לו, אך כאשר שמע החילוק בין עיטוש לעיטוש, היה לו למשיב נפש שהשלימו חפצו. על כן אמר 'אבלעא לי' – כי נודע לו שהיה שלם מתחילה (מי השלוח ח"א לקוטי נ"ך, משלי. וע"ע שם ח"ב שופטים ד"ה צדק צדק).

*

'שער באשה ערוה' – רמז נאה יש בדבר: ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה, (שמואל-ב יג,יט). מהכתוב הזה סמכו חכמים כיסוי הראש לבנות ישראל (ספרי במדבר יא; במד"ר ט,לג). והנה בפסוק זה רמוזה פעמיים המלה 'ערוה' בראשי תבות (מתוך חמש מופעים בכל התנ"ך): על ראשה וכתנת הפסים; על ראשה ותלך הלוך. (מתוך 'פלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א)

דף כה

'אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא'. גרסת ספרי ספרד (כ"ה ברי"ף ועוד): 'או ידו מטונפת מבית הכסא'. פירוש, ידו מאוסה מחמת הקינוח בבית הכסא, ואין אדם אוכל בה, הגם שאין עליה צואה הנראית לעין – רב הונא מתיר להתפלל, שהרי אין לבו ועיניו רואים צואה כלל. ורב חסדא אוסר, שהרי היד הוה אינה ראויה לומר שירה, שדעת האדם אוננת ממנה, וכל עצמתי תאמרנה כתיב. 'זוה פירוש נאה' (מלחמות ה').

'אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי... והני מילי לדברי תורה...' – לפי שריח רע שאין לו עיקר אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ולא גזרו בזה מפני ביטול תורה (עפ"י ליקוטי רמב"ן, מובא במשנ"ב עט סקכ"ט).

– מכאן שמותר מן הדין לישן בבית המדרש (עפ"י בית יוסף ושו"ע קנא, ג בשם ר"י בן הביב). ואין דינו כבית הכנסת שאסור לישן שם אפילו שינת עראי, הגם שקדושת בית המדרש חמורה. והטעם

– יש אומרים – כיון שבית המדרש עשוי לשהות שם זמן רב, ללמוד ולשמוע דברי תורה וקשה לזוהר משינת עראי, על כן לא אסרו זאת לכל אדם. ויש מפקפקים בהתר זה. ובפרט בבתי מדרשות שלנו שגם מתפללים בהם, יש להסתפק שמא דינם כבית הכנסת לחומרא. ואולם כל זה בשאר כל אדם, אבל חכמים ותלמידיהם, כיון שנמצאים שם בקביעות, מותרים לישן אף שינת קבע בין בבית הכנסת בין בבית המדרש, משום ביטול תורה התירו להם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שם ובסעיף א). וממידת חסידות שלא לישן שינת עראי לא בביהכ"נ ולא בביהמ"ד (ערמב"ם ת"ת ד, ט; יו"ד רמז טו – עפ"י סוכה כה. תענית כ: ומגילה כה.). וע"ע באריכות בשו"ת פרי יצחק ח"ב ה.

ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים יושב בצדו וקורא קריאת שמע. שיטת הרשב"א (והרא"ה והריטב"א) שכאן מדובר שאינו רואה את הצואה, בגלל גובה המקום או נמיכותו, אבל אם רואה – אסור הגם שהיא ברשות אחרת, והרי זה בכלל ולא יראה בכך ערות דבר. [ואם הוא במקום שיכול לראות אלא שעוצם עיניו, כתב המגן-אברהם: כיון שהוא ברשות אחרת וגם אינו רואה – מותר. ומהפרי-מגדים משמע שמחמיר בדבר. ובמקום הדחק יש להקל (דרך החיים. מובא בבאור הלכה בפתיחה לסי' עט ושם בד"ה אותה). ואם מחיצת זכוכית מפסקת ביניהם, מותר לקרוא לכל הדעות כיון שהיא ברשות אחרת (שם). והרהור מותר בכל אופן, כיון שהיא ברשות אחרת (באור הלכה ד"ה דוקא, מפמ"ג ועוד).

לדעה זו מדוקדק הלשון 'יושב בצדו' – הא מלפניו אסור, כל שהוא רואה]. ואילו שיטת הרא"ש שאם הצואה ברשות אחרת – מותר אפילו היא נראית לו. והוא הדין כאשר היא מונחת מעבר לפתח החדר שהוא שם, ונראית לו – מותר לו לקרוא [כי לדעתו לא נאמר לא יראה לענין צואה אלא לענין ערוה בלבד, ואילו צואה אינה תלויה בראיה אלא ברשות, ככתוב והיה מחנך קדוש]. להלכה, השו"ע (ט, ב) הביא את שתי הדעות ולא הכריע. ובבית-יוסף כתב שהעיקר כהרא"ש אלא שלכתחילה טוב לזוהר כהרשב"א. ויש שכתבו שלהלכה הוא ספיקא דדינא (ע' בבאור הלכה עט ד"ה אבל. וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א או"ח ח).

כמו כן נחלקו ראשונים אם מדובר כשיש לה ריח רע, ומועילה הפסקת הרשות גם לריח, אם לאו. והכרעת הפוסקים שאם יש לה ריח רע, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח או עכ"פ די במקום שכלה הריח (עפ"י או"ח עט, ב. וצ"ע, שנראה שלפי דעה ראשונה מותר אף כמגיע הריח אליו [ע' בלשון הרא"ש ותר"י], ותימה מדוע גרע מריח רע שאין לו עיקר, שאסור לקריאת שמע).

(ע"ב) 'זהרי לבו רואה את הערוה...' – אבל משום עיניו אין חשש, כי המים מהוים חציצה בין העינים לערוה ואעפ"י שהם צלולים, אך הלב כשהוא בתוך המים עם הערוה אסור (תלמיד רבנו יונה). הרשב"א הביא בשם הראב"ד לתרץ שענינו מביטות חוץ למים ואינו רואה את הערוה (וכן כתב הרא"ה). א. בבית יוסף (עד) כתב שכדברי הרשב"א יש לפרש בתר"י, שאינו רואה את הערוה. ולפי זה משמע מרבנו יונה שאף על פי שאינו מביט לערוה אין התר אלא משום שהראש נתון חוץ למים והערוה בתוך המים, אבל אם גם הראש בפנים, אין מועלת עצימת עינים לפי שאין הפסק בין עיניו לערוה. ורק כאשר הראש בחוץ יש כאן הפסקה. ודאיתנן להכי יש ללמוד שאם הלב מחוץ למים – מותר לקרוא אף במים צלולים, שהרי הלב דומה לעינים עצומות, שיותר בכגון דא משום הפסקת המים. וכן כתב הרמ"א (עד, ב). ואולם בשערי תשובה שם הביא מפרי-חדש שחולק על זה. וצ"ע. ב. מדברי הרשב"א יש ללמוד לכל מקום שמועילה עצימת עינים לאמירת דבר שבקדושה, מועיל גם כאשר מביט אל מקום אחר, כל שהעין אינה מרגשת כלל. כן כתב החזו"א.

ג. עצימת עינים לבדה, ללא שום כיסוי – מחלוקת הראשונים אם מועילה לענין אמירת דבר שבקדושה מול ערוה, או שמא צריך גם החזרת הגוף הצדה. ואולם אם הערוה מכוסה, אפילו בדבר שקוף כגון כאן שהיא נתונה במים, וכן ערוה בעששית – לדעת הכל מועילה עצימת עינים. וע"ע בסיכומים שבסוף הספר בפרטי הדינים.

'עקבו רואה את הערוה'. לאו דוקא עקב, הוא הדין בכל אבר אחר שאם נוגע בערוה אסור, אלא נקט 'עקבו' מפני שהעקב עומד כנגד הערוה (תר"י, ריטב"א).

'אמר רבא: גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי' – אף על פי שהגלימה אינה כרוכה מלמטה אלא נתונה מלמעלה בלבד (רשב"א).

טעמים וענינים

נקיות וקדושה

'משרשי המצוה: כענין שכתוב בפרשה כי ה"א מתהלך בקרב מחנך... והיה מחנך קדוש וגו', כלומר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו – כבר הלך לו ושב אל הבית, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות, כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מדה מן המדות הטובות המביאה לידי רוח הקודש, וכדדרש רבי פינחס בן יאיר בפרק קמא דעבודה זרה. וגם יש בזה שבח לאומה, כי יבואו אליהם מלאכי גוי ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טינוף'.

(מתוך ספר החינוך תקסו)

יטעם כסוי הצואה – שאין הצואה כטומאה שתטמא את מקומה ושתהיה בוקעת ועולה, אבל אסור לראותה בעת התפילה ובהיות הלב דבק בשם הנכבד, מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי בנפש וישבשו כוונת הלב הטהור, וכאשר נעלמה מעין רואה אין רע' (רמב"ן תצא כג, טו. וכיו"ב כתבו שאר מפרשים).

גם לפי טעם זה מובן הענין שצואה בעששית מותרת לקרות כנגדה, שהרי רואה גם הכיסוי, ובתור שכזה אינו מדברים הנמאסים שהרי בודדו אותה, וכל מאיסותם הוא משום שממאסים גם סביבתם.

ונראה לכאורה שצריך עששית סתומה העוצרת הריח, שאם לא כן, אף שאין הריח מגיע אליו ייאסר מצד המראה. וכן נראה שצריך שיוכר הכיסוי, שבלא זה הדמיון והמחשבה גם כן אוסרת (מרע"ב שליט"א).

יזו תפלין צריכין גוף נקי (שבת מט.) – שיהיה נקי לגמרי מכל תשוקות של עניני עולם הזה. וגם כפשטיה, הנקיות בגוף מבטל מחשבות זרות, וכמו שאמרו בירושלמי ברכות (פ"ג הלכה ה) דלכך מרחיקין מצואת קטן, לפי שמחשבותיו רעות. ועיקר מה שנקרא מחניך קדוש בהרחקת הצואה הוא מפני המחשבות זרות ורעות שבאות משם, שהקדושה הפוכו, ולכן אמרו (ברכות טו.) יפנה ויטול ידיו ויניח תפלין ויקרא קריאת שמע וכו' וזו היא קבלת עול מלכות שמים שלימה – גם 'יפנה' מכלל הקבלת עול מלכות שמים... (מתוך צדקת הצדיק רכ).

'בבית שיש בו אשפה, דהיינו שלא כבדו אותו, באים מזה מחשבות רעות אם מתפללין'.
(אמרי פינחס לר"פ מקוריץ, עט)

'אהבת הטהרה והנקיות אשר הטבעה בנפש, ואשר הנפש מצטערת על הפכן, באמצעות חמשת החושים להרגשתן, הוכרה ליסוד במשפטי התורה, בהיות שאין הנפש ראויה להזדווג במושכלות, רק בהיותה שקטה על מכונה בלתי נפרעה, ואמרו ע"ז כ' ב' טהרה מביאה לידי קדושה, ואמרו ברכות נ"ג ב' 'והייתם קדושים' – אלו מים אחרונים. וענין 'מחניך קדוש' וחובת הנקיות, הנם אמנם ריעים, אך מתחלקים כל אחד בחדריו כפי גרדי חז"ל, ו'הכון' כולל את שניהם, ופורש כנפיו גם על ענין היופי שהוכר לכבוד, גם לפני אדון כל הארץ...'.
(מתוך קובץ אגרות חזו"א טז)

עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא, אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא, אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי' –

יש לפרש שלא היה יכול לבעול משום שנפשו הרגישה באיסור, הגם דמסתמא לא ידע ההלכה – שעל כן נקרא **איסור** שהוא קשור ומנוע מלגעת בו. ואי לא אתאי סכנתון לברי' שמסתמא בעבור הזמן היה מתעקש כנגד תחושותיו כדי לקיים חובתו, ואז היה מסתכן מפני הניגודיות ('קונפליקט') שבנפשו. או שהיה רומס את תחושותיו ונכנס למקום האיסור והיה מסתכן בנפשו האלקית לאבד רגישותה באופן 'בלתי הפיך', שגם משום כך נקרא איסור, שהנכנס לתחומו נקשר ונכלא בו וקשה לפרוש (על דרך שאמרו בנבעלת לערל). ורש"י ז"ל פירש: סכנתם את בני למות בעונש העוון. והוא קצת תימיה בעוון שוגג ואומר מותר. ואולי מזה גופא שלא אסתייעא ליה מילתא עד עתה, הבין דהוא משום דמזליה חזי שמסוכן הדבר בשבילו (רע"ב).

דף כו

'ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה'. ומה ששנינו בברייתא ליתן כלי בתוך כלי – דוקא בתפלין ולא בספר תורה, ולצדדין קתני: 'בית שיש בו ספר תורה או תפלין – אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם (בספר תורה) או שיניחם (לתפלין) כלי בתוך כלי' (ראשונים).
יש שתרצו שריב"ל דיבר כשאין לו כלים לכסות את בהם הספר, אבל אם יש לו – מותר. ע' תר"י. ואין כן דעת שאר הפוסקים.

'הני בתי כסאי דפרסאי, אע"ג דאית בהו צואה – כסתומין דמו'. זו לשון החזון-איש (י, יא) בסיכמו את הדינים העולים מן הסוגיא:

'... היה בנוי על החפירה והצואה מתגלגלת תיכף בחפירה ומתרחקת ד' אמות מפיה – מותר אפילו בתוכו בזמן שהוא נקי. וכן הני דידן בזמן שנקה הקערה (= האסלה) היטב, אבל אין היתירא של דידן ברור וצריך להחמיר.

ולענין לקרות קריאת שמע כנגד בית הכסא מבחוץ – אם הכתל של עץ ושל חרס והצואה נוגעת בהם – אסור, אבל אם אין הצואה נוגעת בהם או שהן של מתכת – מותר. ואם הכותל של לבנים וטיח והוא עב, ואין הוזהמא מחלחלת מבחוץ, אפשר דדינו כשל מתכת.

והני דידן, דאפילו בתוכן אין הדבר מוכרע שדינן כבית הכסא – ודאי אין להחמיר מבחוץ, כיון שאין

א. לפי תירוץ אחד בגמרא, מותר לתלות התפלין כאשר הקציצה מונחת על היתד והרצועה תלויה למטה אבל להפך אסור. [דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלאים לך מנגד – זה התולה תפיליו]. ואיבעית אימא בשניהם אסור, ורבי שתלה תפיליו – כשהיו נתונים בתוך כיסם, שאינם צריכים הנחה כספר תורה. הלכה כ'אבועית אימא'. (רי"ף).

ב. המגהק והמפהק בתפילתו – הרי זה מגסי הרוח (ומגונה הוא. רמב"ם תפלה ד, יא). ודוקא ברצון אבל לא לאונסו. והמפהק (לאונסו) יניח ידו על סנטרו (שלא תראה פתיחת פיו).

התעטשות שלמטה – אסורה (שמור רגלך... כנ"ל. והמתעטש בתפלתו סימן רע לו. ויש אומרים: ניכר שהוא מכוער (גם כשאינו משמיע קול. עפ"י מג"א. וי"ח). בקש להתעטש – מרחיק לאחוריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל. ואומר: 'רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה'. ומתחיל ממקום שפסק.

כתבו הפוסקים שעתה אין אומרים זאת, כיון שלא נהגו להרחיק ולהתעטש כשמתפללים בציבור. ומכל מקום טוב להרהר בלבו.

המתעטש מלמעלה – סימן יפה לו [כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה]. הרק בתפילתו – כאילו רק בפני המלך. ואם נודמן לו רוק – מבליעו בטליתו. ואם טלית נאה – מבליעו באפרקסותו. ואם איש אנין בדעתו הוא – ישליכו (בידו. רמב"ם תפלה ד, יא) לאחוריו (כדי שלא יצטער בתפילה ונמצא טרוד. שם).

ואם אי אפשר להשליך לאחוריו – יכול לירוק אף לשמאלו כיון שעושה כן מפני ההכרח (תר"י עפ"י ירושלמי. ונחלקו הפוסקים מהו 'שמאלו').

נפלה טליתו – אין להתעטף בה בתפילה. אבל ממשמש בבגדו. (רש"י פרש: להעביר כינה העוקצתו. ואפילו במקום השחי והערוה, אם כינה עוקצתו (ריטב"א; מאירי). ותוס' פרשו: לתקן הבגד שלא יפול מעליו).

א. בתר"י משמע שגם אם יישאר בגילוי הראש ממש, אין לו להרים טליתו שנפלה. ואולם באגרות משה (או"ח ח"ד מ"ד) צידד שבאופן זה צריך להפסיק כדי לכסות את ראשו, כי כיום תפילה בגילוי הראש אסורה באיסור תורה של 'ובחוקותיהם לא תלכו'. וצידד שם עוד שאף באונס גמור אם התפלל כן תפלתו תועבה. ו'צ"ע לדינא'.

ב. בדברי הגהות מיימוניות (תפלה ד אות ט) משמע שאפילו נפלה הטלית מעל הראש אין לעטף בה ראשו בתפילה. ואולם בשו"ע (צו, ד) משמע שכל שלא נפלה כולה יכול להחזירה, אפילו נפלה רובה (כ"כ המג"א שם).

המשמיע קולו בתפלתו – הרי זה מקטני אמנה. המגביה קולו – הרי זה מנביאי השקר (שנאמר בהם ויקראו בקול גדול). ואם אין יכול לכוין את לבו בלחש – מותר להשמיע קולו (ואף להגביה קולו במקום הצורך. ראשונים), ביחיד אבל לא בצבור – משום טרדת המתפללים.

דעת הרבה פוסקים שלכתחילה מצוה על המתפלל להשמיע לאזניו, ובלבד שלא ישמעוהו אחרים. ויש סוברים שאפילו לאזנו לא ישמיע, וכן דעת כמה מן המקובלים.

דף כה

- מב. א. שכח ונכנס לבית הכסא כשהוא לבוש תפלין – מה יעשה?
ב. צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא – האם מותר לו לקרות קריאת שמע?

ג. ריח רע שיש לו עיקר ושאינו לו עיקר – מה הדין לענין אמירת דבר שבקדושה במקומו?
 ד. מה דינה של צואת בעלי חיים? צואה ברשות אחרת? צואה עוברת? פי חזיר?
 ה. מה דין ספק צואה וספק מי-רגלים?
 ו. כמה ישוה הצואה או מי-רגלים ויהא מותר לקרות אצלם?
 ז. צואה בעששית מהו?
 ח. צואה כל שהו – כיצד מבטלה? ומה דין צואה בגומא או הדבוקה בסנדלו?
 ט. כמה מים יטיל למי רגלים כדי שיוכל לקרוא קריאת שמע אצלם?
 י. גרף של רעי ועביט של מי רגלים – מה דינם לענין הרחקה לדבר שבקדושה?
 יא. מה דין הרחקה מגרף או מי רגלים שלאחר המטה, מלפניה או מתחתיה?
 א. אמר רב הונא: שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא – מניח ידו עליהן עד שיגמור. ופרשו, שיגמור עמוד ראשון [משום סכנת עמוד החזור], ויקום ויחלצן.

ב. צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא (גרסת הרי"ף: 'ידו מטונפת מבית הכסא'); רב הונא אמר: מותר לקרות ק"ש (כל הנשמה תהלל י-ה – הפה והחוטם בלבד בכלל ההילול). רב חסדא אמר: אסור (כל עצמתי תאמרנה ה' מי כמוך).
 א. רב האי גאון ורבנו חננאל פסקו כרב חסדא לחומרא, אעפ"י שהיה תלמידו של רב הונא. וכן נטה הרז"ה. והרי"ף פסק כרב הונא, וכן נקט הרי"ד בפסקיו, ולזה נוטה דעת הרשב"א ותר"י.
 ב. יש אומרים שגם רב הונא לא התיר אלא כשהצואה נמצאת במקום נסתר בגוף, כגון בין אצילי ידיה וכדומה, אבל בבשר הגלוי אין מועיל כיסוי הבגדים (עפ"י תר"י).
 [צואה במקומה, בפי הטבעת] גם אם אינה נראית כשהוא עומד אלא כשהוא יושב] – הכל מודים שאסור לקרוא, שזוהמתה מרובה. יומא ל.].

ג. ריח רע שיש לו עיקר; רב הונא אמר: מרחיק ד' אמות וקורא (כלומר מרחיק מן העיקר, וכגון שהצואה לאחוריו שאינו רואה אותה, ואעפ"י שהריח בא אליו. רש"י). ורב חסדא אמר: מרחיק ד' אמות ממקום הריח וקורא. ותניא כוותיה.
 ריח רע שאין לו עיקר (כגון הפחה), הקלו בדברי תורה (משום ביטול בית המדרש) שאין להרחיק מריח רע של חברו. אבל בקריאת שמע (ובשאר ברכות. רמב"ן, מובא במשנ"ב עט סקל"א) – אסור. וכן לדברי תורה של עצמו אסור עד שיכלה הריח.
 א. יש אומרים שבתי כסאות שהצואה נופלת למרחוק, ויש שם מחיצה מפסקת, הרי זה כריח רע שאין לו עיקר (תוס').
 ב. יש שכתבו שכל צואה מכוסה נחשבת ריח רע שאין לה עיקר, וכן כשהיא נמצאת ברשות אחרת (ע' רא"ה וריטב"א). ויש חולקים (ע' באה"ל הקדמה לסי' עט).
 ג. קרא ק"ש במקום שיש ריח רע – יש מי שכתב שצריך לחזור ולקראה בברכותיה, וכן בתפילה (אשי ישראל נא, יז). ולמד זאת ממש"כ הפוסקים שגם בעובר על איסור דרבנן צריך לחזור. ואם לדין יש תשובה, דשאני איסור זה שמצינו שהקילו בו חכמים בדברי תורה וגם מצוי בזה מכשול יותר, ומנין לדמות לאיסורי דרבנן אחרים, אטו בחדא מתא מחתינהו. גם מצינו במשנ"ב (עה סקט"ז) שאם קרא לקול זמר אשה אינו חוזר בברכותיה.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ברכות

עוד יש לעיין בעיקר דין ריח רע בתפילה מהפחת אחרים, שמא דינו כדברי תורה שהתירו, שהרי אינו יכול לצאת החוצה כב"ש (ערש"י) אלא צריך להפסיק ואולי לא הצריכו מפני ביטול תפילה. וכן יל"ע בכגון שליח ציבור הקורא מגילה וכד' או ברכת כהנים, שמא יש לדמותם לד"ת שהתירו. וזה לשון הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתבו על שאלות אלו: 'מתין ובדיעבד נ' דא"צ לחזור. וכ"כ הגר"א בנצל שליט"א לענין תפילה שימתין, אבל לענין קורא לרבים וכד' אין ברור לו).

ד. כברייאת אחת שנינו שאין לקרוא כנגד צואת כלבים, חזירים ותרנגולים, ושאר צואת אשפה שריחה רע, אלא מרחיק כמלא עיניו וקורא. וכן לתפילה.

והוא הדין לנבלה (ירושלמי) ולכל דבר המסריח בחזק כגון אלו (פוסקים).

היתה במקום במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה (שהרי זה כרשות אחרת) – יושב בצידו וקורא. נחלקו הראשונים האם צריך להרחיק מן הריח אם לאו. וכן נחלקו אם מותר כאשר רואה אותה ממקומו.

ואולם רבא פסק הלכה כברייאתא אחרת, שאין איסור בצואת כלבים וחזירים אלא בזמן שנתן עורות לתוכן. אבל בצואת אדם – אסור בכל ענין (רש"י ותוס'). והוא הדין לצואת תרנגולים. ואמר רבנו יהודה: דוקא כשהן בלול, שיש שם סרחון גדול, אבל במהלכים בבית אין לחוש. ובירושלמי אמרו שבאדומים בלבד יש לחוש. ועוד אמרו שם: מרחיקים מגללי בהמה ארבע אמות. ר' שמואל בר' יצחק אומר: של חמור בלבד (מובא בתוס'). ותר"י ועוד פוסקים כתבו (עפ"י הירושלמי) שאין איסור אלא בצואת חמור הבא מן הדרך, ולא שאר בהמות. ואולם צואת חתולים ונמיה, ריחם רע מאד וצריך להתרחק מהם.

צואה עוברת – אביי אמר: מותר לקרות כנגדה (כדין מצורע שעובר תחת האילן, אין הטהור העומד שם נטמא, אף כאן כשהצואה אינה קבועה אין זה בכלל והיה מחנך קדוש). רבא אמר: אסור. (רק במצורע גילה הכתוב שצריך קביעות – בדרך י"ב).

הלכה כרבא. ומשמע שאיסור תורה הוא. וצריך להרחיק מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד'

אמות (כן משמע בב"י). ומהרמב"ם משמע שאף מלפניו די בד' אמות. וכן פסק הב"ח.

אמר רב פפא: פי חזיר כצואה עוברת (ואסור לקרות כנגדו עד שיעברו ממנו ד' אמות. פוסקים), ואעפ"י שעולה מן הנהר (מפני שהוא כגרף של רעי. תר"י).

ה. אמר רב יהודה: ספק צואה – אסורה. ספק מי רגלים – מותרים [מפני שלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, וחכמים אסרו כנגד שאר מי-רגלים, ובספק לא גזרו]. איכא דאמרי: ספק צואה בבית מותרת, באשפה אסורה. וספק מי רגלים אפילו באשפה מותרים.

בדיעבד, קרא במקום הראוי להסתפק ומצא שם צואה – צריך לחזור ולקרוא. מצא מי רגלים

– אין צריך (שו"ע עו, ה. וע"ש בפוסקים). קרא במקום שיש שם מי רגלים ודאי – כתב הפמ"ג

שצריך לחזור ולקרוא, מפני שעבר על איסור דרבנן (וכן כתב בזכר יצחק ח"ב א). ויש שכתבו

שאינן צריך (ע' כף החיים עו, מה; קפה, טו).

ו. צואה שקרמו פניה; אמר רב יהודה אמר רב: מותר (וכן נהג רב יהודה מדפתי. ומשמע שכן נקט רב יוסף).

ואולם רבה בר רב הונא אמר רב: אפילו יבשה כחרס אסורה. היכי דמי 'צואה כחרס' שאסורה – כל זמן

שזורקה ואינה נפרכת. ויש אומרים: שגוללה ואינה נפרכת (שאפילו אם זורקה ונפרכת עדיין נחשבת לחה

כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. רש"י. ויש ראשונים שכתבו להפך, שלשון ראשונה מחמירה יותר. ע' תר"י. וכן אמימר אסר בצואה כחרס, ואילו מר זוטרא התיר. והסיק רבא לאסור. נחלקו ראשונים האם הלכה כלשון 'זורקה' או 'גוללה' (ע' תר"י ורא"ש).

מי רגלים; כל זמן שמטפחים – אסורים. יבשו – מותרים, ואפילו רישומם ניכר. כן נמסר בשם ר' יוחנן ושמואל. וכן אמר עולא. וכן הסיק רבא להלכה. ופרשו בגמרא שאם הם מטפחין מעט, טופח שאינו מטפח – נחלקו תנא קמא ור' יוסי אם מותר אם לאו. ואילו גניבא אמר בשם רב: מי רגלים שרישומן ניכר אסורים, אפילו אינם מטפחים. יבשו או נבלעו עד שאין רישומן ניכר – מותר לדברי הכל.

הלכה כדעה ראשונה וכת"ק, שאין אסור אלא בטופח ע"מ להטפח (רשב"א, ריטב"א). יש אומרים [דלא כפרש"י] שת"ק מחמיר אפילו בשלא על מנת להטפח ור' יוסי מיקל, והלכה להחמיר (כן פרש בכס"מ ובב"מ פב בדעת הרמב"ם הל' ק"ש ג, ז).

ז. צואה בעששית (– שקופה) – מותר לקרוא ק"ש כנגדה, לפי שבכיסוי הדבר תלוי והרי היא מכוסה.

ח. אמר אביי: צואה כל שהוא – מבטלה ברוק (ומועיל הביטול לשעה מועטת בלבד. ראשונים עפ"י הירושלמי). אמר רבא: וברוק עבה.

אמר רבא: צואה בגומה – מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע. נחלקו ראשונים אם מותר גם כאשר הסנדל נוגע בצואה, או דוקא כשאינו נוגע, אבל נוגע – הרי זה כצואה הדבוקה בסנדלו דלהלן (ע' תר"י). צואה דבוקה בסנדלו – נסתפק מר בריה דרבינא, ועלה הדבר ב'תיקו'. וכל תיקו דאיסורא – לחומרא (רי"ף, ראב"ד). והוא הדין לצואה הדבוקה במנעל החופה את סנדלו, ערדליים (דובב משרים ח"ב יג).

ט. נחלקו תנאים כמה מים מבטלים מי רגלים; לדברי תנא קמא – כל שהוא, ולר' זכאי ברביעית (הלוג). לדעת רב נחמן מחלוקתם אמורה כשקדמו מי רגלים ובא לבטלם במים, אבל קדמו המים – דברי הכל בכלשהו. ולרב יוסף, מחלוקתם כשקדמו המים, אבל קדמו מי רגלים – דברי הכל ברביעית. והורה רב יוסף לשמשו ברביעית, כר' זכאי.

א. וכן הלכה, בין בתחילה בין בסוף צריך רביעית (רי"ף).
ב. רביעית שאמרו – למי רגלים בכמות של הטלה אחת, ועל פי שיעור זה צריך להטיל מים לכל כמות שהיא (רבנו יונה).

י. גרף של רעי ועביט של מי רגלים – אסור לקרוא ק"ש כנגדם, ואעפ"י שאין בהם כלום.

א. רש"י פירש שהם כלי חרס. ומשמע שכלי שאינו בולע כגון זכוכית, אפשר שמותר כאשר הם נקיים (תוס' ועוד). ומסתבר ששל עץ אסור ושל זכוכית מותר (רא"ש). וכן של מתכת (פוסקים). והט"ז כתב להחמיר בשל זכוכית. וכלי פלסטיק יש לצדד להקל ומ"מ טוב לכסותו (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א סוס"י כז). היה הגרף של עץ או חרס, ומצופה (בצדו הפנימי) מתכת או זכוכית – מותר לקרות כנגדו כשהוא נקי ואין בו ריח (חזו"א יז, יא).

ב. דינם של כלים אלו חמור ממי רגלים, ואין מועיל ליתן בהם מים זכים, וגם אסור מן התורה

לקרות כנגדם – שכיין שמייוחדים לכך מסריחים ומאוסים ביותר (עפ"י ראשונים; משנ"ב פג סק"ב).
וצריך להרחיק מהם לאחוריו ד' אמות. ואם מדיף מהם ריח רע – ד' אמות ממקום שכלה הריח,
כדין צואה (עפ"י משנ"ב).

יא. עביט או גרף או מי רגלים שבבית, שלפני המטה או לאחריה (והמטה מפסקת בינו לבינם) – שלש דעות
בדבר; לתנא קמא, אין חילוק ולעולם מרחיק מהם וקורא. לרשב"ג, שלפני המטה – מרחיק ד' אמות.
שלאחר המטה – קורא מיד ואין צריך להרחיק. לר' שמעון בן אלעזר, אפילו בית מאה אמה לא יקרא עד
שיוציאם או שיניחם תחת המטה.
אמר רב: הלכה כר' שמעון בן אלעזר. וכן אמר באלי אמר ר' יעקב בנה של בת שמואל. ורבא אמר: אין
הלכה כרשב"א.

והלכה כרבא ודי בהרחקה ד' אמות (רי"ף; תר"י). והרי"ף בן גיאאות פסק כר' שמעון בן אלעזר.
היתה המיטה גבוהה י' טפחים ומחיצותיה מגיעות לקרקע מכל הצדדים [או גם אם יש לה
רגלים, אך קצרות הן מג' טפחים], מותר לקרוא לפני המטה ובלבד שלא יראה את הגרף או
את הצואה, וגם אין מגיע לו ריח רע. והמגן-אברהם כתב: דוקא אם המטה חוצצת מכותל
לכותל. והרבה מפקפקים בדבריו. והסיק בספר חיי אדם שבמי רגלים שאינן אלא מדרבנן יש
להקל לקרוא ולברך כנגד המחיצה [אבל לא כנגד האויר], ואם המחיצה מרובה מן האויר נראה
שאפילו בצואה ובגרף יש להתיר בשעת הדחק כנגד המחיצה (מובא במשנ"ב ובה"ל פו, ג).

מי רגלים שמתחת למטה – אם אינה גבוהה שלשה טפחים – מותר (כשאינן מגיע ריח רע. פוסקים), שכל
למטה משלשה כלבוד דמי, והרי זה כיסוי. גבוהה עשרה טפחים – אינו כלום, כי כל עשרה רשות נפרדת
היא ואין כאן כיסוי. בין שלשה לעשרה – שאל רב יוסף לרב הונא ולא פשט לו (כן פרש רש"י). וצריך להחמיר
להרחיק מהגרף (ע' משנ"ב פו סק"ט). ואילו רב האי גאון מפרש הנידון בגמרא על מי רגלים שלאחר המטה. ע' תר"י.

מג. א. מי שלבו מגולה – האם מותר לו לקרוא קריאת שמע ולהתפלל?

- ב. ערום השוהה בתוך מים – האם מותר לו לקרוא ק"ש? ירד לטבול והגיע זמן קריאת שמע – מה יעשה?
- ג. מה הדין בעקבו הרואה את הערוה או נוגע בה?
- ד. ערוה בעששית – האם מותר לקרות כנגדה?
- ה. ערות נכרי – האם מותר לקרות כנגדה?

א. מי שלבו מגולה (וחגורו הוא על מתניו, להפסיק בין לבו לערוה. ראה להלן) – מותר לקרוא קריאת שמע
(רב הונא), אבל לתפילה – עד שיכסה את לבו (וכן שנינו בברייתא).
אעפ"י שמותר לקרוא אין ראוי לעשות כן לכתחילה אלא בשעת הדחק (עפ"י פוסקים).

ב. השוהה בתוך המים והוא ערום; במים עכורים – מותר לקרוא, שהרי ערוותו מכוסה. במים צלולים – תנא
קמא מתיר (כשאינו מסתכל למטה. רשב"א ועוד), ויש אוסרים, שהרי לבו רואה את הערוה. וכן אמרו בשם
רב.

וכן נקטו הרי"ף והראב"ד והתוס' והרא"ש להלכה. וכ"כ הרשב"א שראוי לחוש להוראתם.
אבל מועיל שיחבק גופו בזרועותיו (תר"י מרבני צרפת). ואפילו בדיעבד אם קרא ולבו רואה את
הערוה – חוזר וקורא עם ברכותיה (ע' משנ"ב פו סק"ה; אשי ישראל נה, מב ובהערות). ודעת רש"י
(ורבנו שמעיה תלמידו) לפסוק כתנא קמא להתיר לבו רואה את הערוה.

ירד לטבול – אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה – יעלה ויתכסה ויקרא. ואם לאו, יתכסה במים ויקרא [וגם לדעת רבי יהושע שזמן ק"ש עד שלש שעות, ותיקין יש להם לנהוג כן]. ולמאן דאמר לבו (או עקבו) רואה את הערוה אסור, עוכר את המים ברגלו וקורא, או שיפסיק בדבר מה בין לבו לערוה, וכנ"ל. אבל לא יקרא במים סרוחים או במי המשרה.

ג. עקבו הרואה את הערוה (וכן שאר אברים שאם נוגעים בערוה אסור. תר"י); לרב זביד – מותר. ולרב חיננא ברדר"א, אביי אסר ורבא התיר, לא ניתנה תורה למלאכי השרת. עקבו נוגע בערוה; לרב זביד, אביי אסר ורבא התיר. ולרב חיננא – דברי הכל אסור. הסיקו הלכה, נוגע אסור (גזרה שמא יגע בידיו. תוס' רואה מותר).

ד. ערוה בעששית – אסור לקרות כנגדה (ולא יראה בך ערות דבר, והרי היא נראית). ערוה בעששית – מותר לקרות כנגדה בעצימת עינים (עפ"י פוסקים. וע' מנחת יצחק ח"ב פד). ואם רואה ערוה במראה – בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב פד, ט-י) משמע להתיר בעצימת עינים, והוא הדין בראייתה על צג חשמלי. ואולם בספר מנחת שלמה (ט) חוכך להחמיר במראה, לפי מה ששמע ממומחים שראיה זו נחשבת כרואה את הדבר ממש, על כן לדידן אסור אף בעצימת עינים. וללא עצימת עינים יש להחמיר לקרוא מול טפח מגולה או אפילו שער הנראה במראה, וכן דעת רוב האחרונים. וכן יש לאסור לקרוא מול תמונה (עפ"י יביע אומר ח"א ז. יש לעיין הלא בתמונה ודאי שאין כאן 'ערוה' אלא רק משום הרהור, ואם כן יש מקום לומר שבשער אין הרהור, שהרי כנגד שער בתולות מותר. ולא אסרו אלא שער של אשה נשואה, ואין תמונה בכלל זה).

ה. ערות נכרי דינה כערות ישראל לענין הרחקה לדבר שבקדושה. [ואילו ערות בעלי חיים אינה 'ערוה']. ערות תינוק בן שמונה ימים, כתבו כמה מהראשונים ז"ל שאינה נחשבת 'ערוה', ונפקא מינה לכסותו בשעת ברכה על המילה.

דפים כה – כו

מד. מה דין תשמיש המטה בבית שיש בו תפלין או ספר תורה?

בית (= חדר) שיש בו ספר תורה או תפלין – אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאן או יניחן כלי בתוך כלי, ואחד מן הכלים או שניהם לא יהיה כליין המיוחד להם, כי כליין אפילו הן עשרה דינם ככלי אחד. אמר רבא: גלימה המונחת על ארגז ספרים – ככלי בתוך כלי דמי, שהרי הגלימה אינה כליין. ואמר רבי יהושע בן לוי: ספר תורה צריך שיהא לו מחיצה עשרה. ואמר מר זוטרא: דוקא כאשר אין לו בית (כלומר חדר) אחר, אבל יש לו – יניחנו שם.

א. אם אין לו מחיצה עשרה – לא ישמש (רש"י). ורבי יהושע בן לוי אינו חולק על הברייתא אלא מפרשה שרק לתפלין די בכסויים ולא לספר תורה (ראשונים). ויש שכתבו שריב"ל דיבר כשאין לו כלי לכסות, באופן זה צריך להוציא לחדר אחר או לעשות לו מחיצה. ב. הוא הדין לחומשים [העשויים בגלילה] – דינם כספר תורה, אבל שאר ספרים דינם כתפלין ודיין בכיסוי (תוס' ועוד).

ג. וילון התלוי, כיון שהוא נע ונד אינו נחשב מחיצה, אבל דינו ככיסוי אחד (פוסקים).